

Маріанна МОВНА

ПУТІВНИКИ ЛЬВОВОМ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Висвітлюється історія путівників Львовом радянського періоду. Визначена типологічна належність путівників, підкреслені їх тематичні, ідеологічні та лінгвістичні особливості. Охарактеризований авторський доробок в галузі львівського історичного краєзнавства.

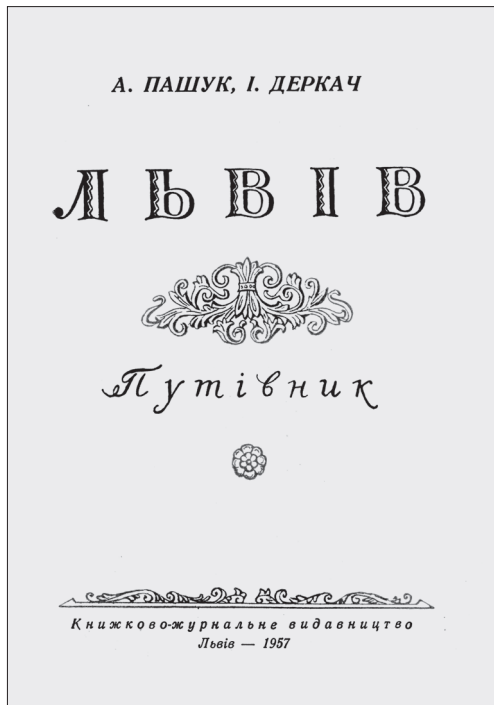
Ключові слова: путівники, Львів, історія, УРСР, туризм.

© М. МОВНА, 2014

ISSN 1028-5091. Серія історична. № 2 (116), 2014

Про путівники Львовом за 1939—1941 рр. («перших совітів») ми не знайшли жодних відомостей. У перші десятиліття радянського режиму (1944 — початок 1960-х рр.) з'явилися путівники Львовом переважно довідникового типу. Прикладом одного з перших таких видань є невеличка брошура О. Холоденка і журналіста Богдана Дудикевича «Львів — старовинне українське місто» (1945) з короткою довідкою про міське господарство Львова (розділи «Львів — старовинне українське місто», «Газифікація міста», «Трамвайне господарство», «Водопостачальна мережа», «Лазні», «Зелені насадження», «Наукові та культурно-освітні установи»), підготовлена спеціально для партійних і радянських працівників Української РСР, учасників екскурсії нашим містом [5]. Згадану тенденцію зумовив ідеологічний пресинг держави, який унеможлилював оприлюднення об'єктивної історичної істини. Як слушно зауважив історик О. Шишка, «жорстокий ідеологічний контроль за змістом публікацій опускав цілі історичні періоди, а події у Львові затискав у вузькі рамки класової боротьби, викреслював з історії тисячі прізвищ львів'ян. В таких умовах можливий був випуск лише довідкових видань про місто, які супроводжувались коротким історико-архітектурним нарисом» [15, с. 4]. Наочною ілюстрацією панування цієї тенденції є безлікі стереотипні (здебільшого двомовні — українсько-російські та паралельні) видання — «Львів: (короткий довідник)» 1945, 1946, 1949, 1955 рр., які за стилем подачі інформації практично дублювали телефонні довідники з рекламними оголошеннями львівських підприємств, подаючи невеликі історичні довідки й огляди визначних пам'яток міста, написані з «безкомпромісних класових» позицій.

Перший повноформатний радянський путівник Львовом з'явився лише у 1957 р. [10] (Іл. 1). На його авторів — викладача Андрія Пашука та журналіста Івана Деркача була покладена важлива «історична місія» — довірено представити всеукраїнському читачеві радянський Львів. Відкриває книгу вступне слово знаного довоєнного письменника та літературознавця М. Рудницького «Львів учора й сьогодні», де коротко подано історію заснування міста, наголошено, що знайомство з його історичними та архітектурними пам'ятками слід розпочинати з Високого замку (Княжої гори), плавно переходячи до площі Ринок з її культурними пам'ятками, звернувши увагу на ансамбль Успен-

Іл. 1. Титульний аркуш видання «Львів: путівник» А. Пашука, І. Деркача. 1957 р.

Іл. 2. Обкладинка книги «Львів: короткий ілюстрований путівник» А. Пашука, І. Деркача. 1962 р.

ської церкви на вулиці Руській та ін. Наскрізною темою передмови (та й самого путівника) є концентрація уваги на «досягненнях» радянської влади за вісімнадцять років її тривання (український універ-

ситет, відсутність безробіття, будівництво нових житлових кварталів) на противагу економічній та культурній відсталості «буржуазного» Львова 1939 р. Короткий огляд найважливіших пам'яток міста разом з їх фото відкривають новобудови радянського періоду — пам'ятник Леніну (1952), Холм Слави, будівля аеровокзалу (1954), гордість промислового Львова — заводи автотранспорту (1948), електроламповий (1947), автобусний (1945), «Львівсільмаш», механізований склозавод, кондитерська фабрика ім. Кірова, культурні установи, серед них у першу чергу музей Леніна. Завершує путівник повуличний список революційних, історичних, архітектурних та мистецьких пам'яток міста. Аналогічні видання «Львів: путівник» (Іл. 2, 3) зазначених авторів як українською, так і російською мовами з'являлися друком у книжково-журнальному видавництві (пізніше «Каменярь») упродовж кінця 50-х — початку 60-х рр. (1957, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963 роки виходу).

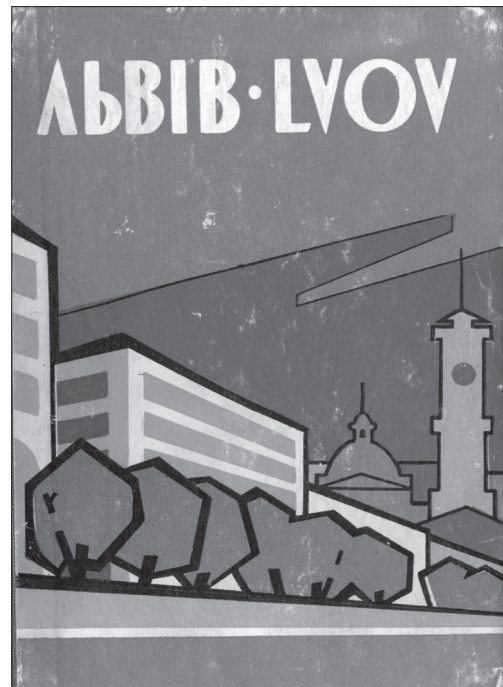
У застійні 1970-ті рр. у рамках проекту написання путівників Львовом, які б висвітлювали історію та архітектуру його окремих дільниць, 1977 р. видавництво «Каменярь» надрукувало фотопутівник «Площа Ринок у Львові» [12]. Видання «Ансамбль вулиці Вірменської», авторства архітектора Романа Липки [5], вийшло в 1983 р. Сумна доля спіткала путівник «Ансамбль вулиці Руської» відомого львівського архітектора Івана Могитича [7] — весь тираж видання (22 тис. примірників) у 1982 р. було знищено за вказівкою Комітету у справах видавництв, оскільки в ілюстраціях було помічено «надто багато хрестів». На цьому серія ілюстрованих путівників мистецькими пам'ятками Львова, яку започаткувало видавництво «Каменярь», припинила своє існування [4, с. 5].

У 60—80-х роках ХХ ст. нестачу класичних путівників Львовом на всесоюзному ринку певною мірою заповнила книга історика мистецтва Григорія Островського «Львів. Архітектурно-художні пам'ятки XIII—XX століть», виконана в жанрі історико-архітектурного нарису, що витримала три перевидання (Ленінград; Москва, 1965; Ленінград, 1975; Ленінград, 1982) [8; 9; 10]. Дослідження поділено на шість розділів відповідно до загальноприйнятої у тогочасній науковій літературі історичної періодизації архітектурних пам'яток нашого міс-

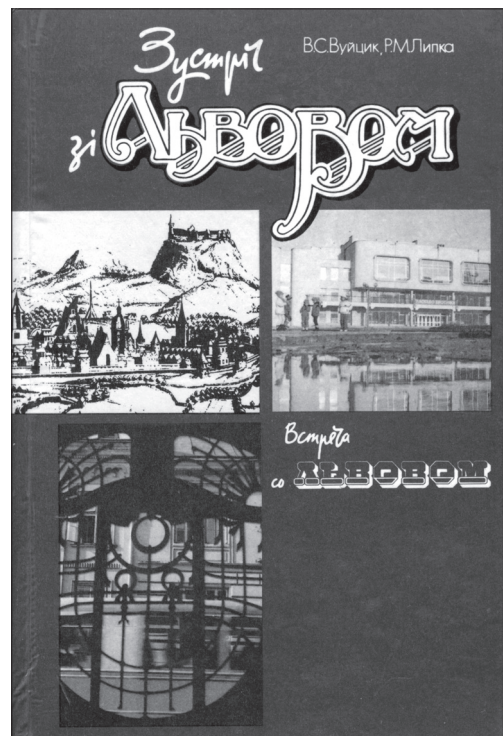
та («Місто Данила Галицького», «Львів другої половини XIV — XVI століть», «Площа Ринок», «Художні пам'ятки XVII — XVIII століть», «Архітектура Львова XIX — початку XX століть», «Львів радянський»). У 1977 р. відомий історик мистецтва і львовознавець В. Вуйцик відгукнувся ґрунтовною рецензією на друге видання книги. Щоправда, рецензія побачила світ лише у 2004 р., уже після смерті автора [3]. Загалом, рецензент високо оцінив нове видання — високий поліграфічний рівень, якісні фотографії, схематичні плани основних архітектурних пам'яток, дотримання автором хронологічного порядку у викладі матеріалу, розгляд архітектурних об'єктів у тісному зв'язку із суспільно-історичними подіями та в контексті зміни історичних стилів (починаючи від романо-візантійського та готики, через класицизм, еkleктику, сецесію та модерн й закінчуючи конструктивізмом і сучасним функціоналізмом), професійний та водночас легкий стиль написання, у якому відчувається любов до рідного міста — справжнього музею під відкритим небом. Проте прискіплива увага рецензента не оминула численних фактологічних помилок і неточностей щодо датування, типології, стилістичного аналізу й визначення авторства окремих пам'яток, яких припустився Г. Островський у першому виданні й переніс у друге. Рецензент закинув автору некритичне ставлення до джерел, ігнорування письмових архівних свідчень, і, що найголовніше, заочний опис деяких пам'яток без їх вивчення *in situ*, без скидки на популярний характер видання.

За допомогою списку опублікованих праць Григорія Островського [13] нам вдалося встановити авторство двох аналогічного змісту путівників нашим містом польською та англійською мовами, що з'явилися друком під псевдонімом Григорій Семенов (Москва, 1970), а отже, розрахованих на закордонного читача. Матеріал у путівник згруповано у дев'яти розділах, що висвітлювали головні туристичні маршрути Львова — «Високий замок», «Підзамче», «Навколо Валів», «Площа Ринок», «Старе місто», «Головна вулиця», «Місто студентів і школярів», «Слава індустріального Львова», «Практична інформація» (адреси готелів, ресторанів, театрів і кінотеатрів, музеїв, парків і сувенірних крамниць). Завершує путівник схематич-

ISSN 1028-5091. Серія історична. № 2 (116), 2014

Іл. 3. Обкладинка книги «Львів: малий ілюстрований путівник» А. Пашука, І. Деркача. 1962 р. Текст українською та чеською мовами

Іл. 4. Обкладинка книги «Зустріч зі Львовом: путівник» В. Вуйцика, Р. Липки. 1987 р.

ний план центру міста із позначенням місцезнаходження основних пам'яток.

Тоді ж з'явилася друком спільна праця Володимира Вуйцика та архітектора Романа Липки «Зу-

стріч зі Львовом: путівник» (1987) [2] (Іл. 4). Фактично, це не класичний путівник, як зазначено на титульному аркуші, а історико-архітектурний нарис, підготовлений до 730-ліття Львова. Автори структурували свою працю (8 розділів) за назвами архітектурних стилів: «Пам'ятки давньоруського Львова», «У вихорі бароко», «Пам'ятки класицизму», «Стиль «нового віку» — модерн», «Архітектура радянського періоду» та ін. Вимогливий читач і поціновувач міського культурного середовища міг детально ознайомитися з історією архітектурних пам'яток нашого міста. Наприкінці подано резюме російською та англійською мовами. Скрупульозним історико-архітектурним дослідженням міста Лева стала ілюстрована книга «Львів. Архітектурно-історичний нарис» архітекторів Тетяни Трегубової і Романа Миха (1989) [14], поділена на п'ять тематичних підрозділів: «Місто-воїн, місто-купець (XIII—XVIII століття)», «Столиця великої провінції (XIX — початок XX століття)», «В сім'ї вольній, новій (1940—1950-ті роки)», «Юність стародавнього міста (1960—1980-ті роки)», «До прийдешнього тисячоліття» зі стандартними рубриками — планування міста, оборонні споруди, житлова забудова, громадські та культурні споруди, упорядкування та озеленення, промислове будівництво.

Початок 90-х рр. XX ст. — період розпаду СРСР — характеризувався відсутністю нових путівників Львовом. Лише у 1991 р. видавництво «Каменяр» здійснило доповнене перевидання книги Володимира Вуйцика «Державний історико-архітектурний заповідник у Львові» [1], яке вперше побачило 1979 р. Власне, це був не путівник, а опис архітектурних пам'яток Львова як історико-культурного заповідника. Основний об'єкт розповіді автора, що ознайомлює читача із збереженими пам'ятками архітектури XII—XX ст. різних історичних стилів (ремінісценції готики, бароко, класицизм, еkleктика, модерн), — створений у 1975 р. на території княжої та середньовічної частини міста державний історико-архітектурний заповідник. У видання потрапили пам'ятки, історія яких тісно пов'язана з визвольною боротьбою українського народу, і які раніше були заборонені через історичні обставини. Крім численних чорно-білих фотографій, у цій монографії опубліковано маловідомі гравюри

Львова XIX ст. У додатках до видання вміщено резюме російською, англійською і польською мовами, а також перелік пам'яток архітектури й цінних споруд, розташованих у межах заповідника.

Визначальною рисою путівників радянського періоду, який тривав майже 50 років, була їх ідеологічна заангажованість, що негативно вплинула на фактологічне наповнення окремих видань, знижуючи загальний науковий і пізнавальний рівень, суттєво спотворюючи історичну дійсність. Лише із середини 70-х рр. XX ст. з'явилася тенденція до появи видань, що висвітлювали історико-архітектурні аспекти розвитку міста. Найпомітнішими в цьому розрізі були некласичні путівники в жанрі історико-архітектурного нарису Г. Островського (1965, 1975, 1982), В. Вуйцика (1979, 1987, 1991), І. Могитича (1982), Р. Липки (1983), Т. Трегубової і Р. Миха (1989). Початок демократичних змін кінця 80-х — початку 90-х рр. XX ст. зумовив перевидання найкращого українського путівника 30-х рр. «Провідника по Львові» І. Крип'якевича (1991). Тоді ж у Польщі почали виходити у світ як репринтні видання путівників містом початку XX ст. (Ю. Вічковського, М. Орловича, О. Мединського, М. Яросевич), так і сучасних авторів Єжи Яніцького та подружжя Адама та Єви Голланек.

1. Вуйцик В. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові / Володимир Вуйцик ; 2-ге вид., допов. — Львів : Каменяр, 1991. — 175 с.
2. Вуйцик В. Зустріч зі Львовом : путівник / Володимир Вуйцик, Роман Липка. — Львів : Каменяр, 1987. — 175 с.
3. Вуйцик В. [Рецензія] / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». — Львів, 2004. — Вип. 14: В. Вуйцик : вибрані праці: до 70-річчя від дня народження. — С. 315—322. — (Рец. на кн.: Львов / Г. Островский ; 2-е изд., перераб. и доп. — Ленинград, 1975. — 206 с.).
4. Ісаєвич Я. Історики міста Львова / Ярослав Ісаєвич // Галицька Брама. — Львів, 2006. — № 9/10. — С. 2—7.
5. Липка Р. Ансамбль вулиці Вірменської : фотопутівник / Роман Липка. — Львів : Каменяр, 1983. — 110 с.
6. Львів — старовинне українське місто : [путівник] / упоряд. О.М. Холоденко, Б[огдан] К[орнилович] Дудикевич. — Львів : Вільна Україна, 1945. — 11 с.
7. Могитич І. Ансамбль вулиці Руської : [путівник] / Іван Могитич. — Львів : Каменяр, 1982. — 108 с.
8. Островский Г. Львов. Художественные памятники XIII—XX веков / Григорий Островский. — Ленинград ; Москва : Искусство, 1965. — 237 с.

9. *Островский Г.* Львов. Художественные памятники XIII—XX веков / Григорий Островский ; 2-е изд., перераб. и доп. — Ленинград : Искусство, 1975. — 206 с.
10. *Островский Г.* Львов. Художественные памятники XIII—XX веков / Григорий Островский ; 3-е изд., перераб. и доп. — Ленинград : Искусство, 1982. — 239 с.
11. *Пашук А.Й.* Львів : путівник / Андрій Йосипович Пашук, Іван Степанович Деркач ; передм. М. Рудницького. — Львів : Кн.-журн. вид-во, 1957. — 122 с.
12. *Савка М[ихайло].* Площа Ринок у Львові : фотопутівник / М. Савка, П[авло] Горун. — Львів : Каме-няр, 1977. — 88 с.
13. Список опубликованных работ Григория Островского за 1951—1991 гг. — Львов, 1992. — 53 с.
14. *Трегубова Т.* Львів : архітектурно-історичний нарис / Тетяна Трегубова, Роман Мих. — Київ : Будівельник, 1989. — 270 с.
15. *Шишка О.* Путівники, довідники, адресні книги : до історії путівників Львова / Олександр Шишка // Галицька Брама. — Львів, 1999. — Листоп.-груд. (№ 11/12) : Львів і львів'яни. — С. 2—4.

Marianna Movna

ON LVIV GUIDE-BOOKS OF SOVIET PERIOD

The article has presented an attempt of historical review in Lviv guide-books appeared at the Soviet period. The study has brought a kind of guide-book typology with definition of considered themes and subjects; ideological and linguistic determinations of the Soviet regime have been explained. The author's achievements in the field of Lviv historical regional studies have been characterized.

Keywords: guide-books, Lviv, history, Ukrainian SSR, tourism.

Марианна Мовна

ПУТЕВОДИТЕЛИ ПО ЛЬВОВУ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА

В статье рассматривается история путеводителей по Львову советского периода. В ней обозначена типологическая принадлежность путеводителей, подчеркнуты их тематические, идеологические и лингвистические обусловленности. Дана характеристика авторских наработок в области львовского исторического краеведения.

Ключевые слова: путеводители, Львов, история, Украинская ССР, туризм.